

УДК [531.7.08+(083.74)]:502.7

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ ЯКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНО- ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ

П.М. СКРИПЧУК

Аргументовано засади запровадження екологічної сертифікації територіально-господарських систем в Україні шляхом створення децентралізованої моделі управління навколишнім природним середовищем, спроможної ефективно впливати на процеси соціально-економічного розвитку територій в умовах ринкової економіки.

Argued principles of introduction of ecological certification of the territorial economic systems are in Ukraine by creation of the decentralized case a natural environment frame, well-off effectively to influence on the processes of socio-economic development of territories in the conditions of market economy.

Ключові слова: гармонізації життєдіяльності, екологічний менеджмент, екологічна сертифікація, управління раціональним використанням та охороною НПС.

Інноваційна стратегія забезпечення гармонізації життєдіяльності суспільства та навколишнього природного середовища (НПС) в Україні передбачає розуміння сучасної еколого-економічної ситуації в світі та особливо у відношенні до енергоносіїв, корисних копалин, економічно та екологічно привабливих територій, захисту національних інтересів від зазіхань транснаціонального (ентропійного) капіталу тощо. При цьому однією із передумов вирішення таких та інших задач є вдосконалення та випереджаючий розвиток метрологічного забезпечення, систем стандартизації і сертифікації та їх гармонізацію з вимогами міжнародних законодавчо-нормативних документів.

©П.М. Скрипчук – докторант Національного університету водного господарства та природокористування

Для вирішення таких задач та із метою розвитку технічного регулювання в сфері екологічного менеджменту у відповідності до міжнародних вимог Державний екологічний інститут Мінприроди України було призначено головною організацією Міністерства у сфері екологічного менеджменту, екологічної стандартизації та сертифікації та створено технічний комітет із стандартизації „Охорона навколишнього природного середовища України” (ТК 82). Питання раціонального використання ґрунтів, методологічного, науково-методичного, метрологічного та забезпечення наукових досліджень стандартами, вимогами щодо сертифікації з ґрунтознавства та моніторингу ґрунтів займається ТК 142 Національного наукового центру „Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського”.

Для проведення робіт із гармонізації міжнародних та європейських стандартів ТК 82 налагоджено співпрацю з ТК 93 „Системи управління якістю, довкіллям та безпекою харчових продуктів” а також міжнародними технічними комітетами із стандартизації ТС 207 „Системи екологічного управління”, ТС 146 „Якість повітря”, ТС 147 „Якість води”, ТС 190 „Якість ґрунту” та ін.

Натепер відомі наукові доробки Балюка С.А., Добряк Д.С., Синякевича І.М., Кузьмініх Ю.В. та інших вчених які відображають процедури екологічної сертифікації щодо сільськогосподарських земель, лісів, лісових вуглецевих сертифікатів та інших прикладних питань [1, 2, 3, 4, 5].

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв’язання даного питання засвідчує, що натепер не напрацьовані концептуальні засади екологічної сертифікації територіально-господарських систем в тому числі інституційні аспекти забезпечення сертифікації їх якості (станом на березень 2008 року Концепція екологічної сертифікації продукції, послуг, об’єктів і територій НПС проходить апробацію в Держспоживстандарті України).

Комплексним механізмом забезпечення випереджаючої екологізації економіки на всіх рівнях є екологічний менеджмент та його інструментарій: екологічні експертиза, аудит, маркетинг, стандартизація, сертифікація. Тому розвиток екологічної сертифікації від продукції, послуг, систем менеджменту (систем екологічного менеджменту у виробничій і не виробничій сферах) до встановлення

відповідності природокористування у територіальному і галузевому аспектах є результатом незворотного процесу забруднення НПС у світових масштабах. Наприклад, сертифікація земель сільськогосподарського призначення, лісів, зон рекреації тощо. Для реального співставлення деградаційних процесів НПС в територіальних (регіональних) аспектах необхідно порівнювати значення валового продукту і еколого-економічних, соціальних збитків що утворюються на адміністративних територіях та у територіально-господарських системах.

Тому, **сутність екологічної сертифікації** та її складової екологічного аудиту територіально-господарських систем полягає в комплексному їх дослідженні за допомогою існуючих і таких що необхідно розробити законодавчо-нормативних документів, міжнародних регламентів та угод (закони, стандарти, нормативи екологічної безпеки природокористування для територій, показники якості життєзабезпечення тощо). В результаті висновків аудиту і порівняння існуючої та альтернативної – інноваційно-інвестиційної моделі розвитку суб'єктів економіки, природно-ресурсного потенціалу, функціонування територіально-господарських систем, роблять висновки про відповідність (за допомогою аналітичних та інтегрованих показників) про науково обґрунтовані масштаби господарювання, врахування пропускну здатності екосистем (для забезпечення сталого функціонування) та їх продуктивності (біопродуктивності як без інфляційного процесу).

Для подальшого розвитку екологічної сертифікації та з урахуванням змін в законодавчій базі України необхідно: координувати дії центральних органів законодавчої і виконавчої влади у сфері охорони НПС, технічного регулювання, розвитку промислового та агропромислового комплексу та інших зацікавлених міністерств, підприємств і громадських організацій; визначити перелік технічних регламентів, стандартів в сфері охорони НПС що потребують перегляду або впровадження у відповідності до вимог Європейського Союзу (ЄС), Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) та інших організацій; запровадити відповідне

нормативно-правове, організаційне, інформаційне і фінансове забезпечення. Для виконання вище зазначених завдань необхідна співпраця в сфері екологічної сертифікації Мінприроди України з Держспоживстандартом України а саме: створення міжвідомчих робочих груп; розробка державних програм підтримки впровадження систем менеджменту, екологічної сертифікації продукції, послуг, територіально-господарських систем у відповідності до світових тенденцій глобалізації та надзвичайної конкуренції; розробляти технічні регламенти, стандарти, схеми та правила екологічної сертифікації фактично у всіх сферах економіки; видання методичних посібників; проведення конференцій, круглих столів, семінарів з виробниками, споживачами та іншими зацікавленими сторонами щодо розвитку технічного регулювання у зазначених сферах та ін.

Для запровадження екологічної сертифікації в Україні існують об'єктивні засади її формування: законодавчо-нормативна база у сфері охорони НПС, економіки, інвестування, стандартизації та сертифікації; гармонізовані стандарти з екологічного менеджменту та аудиту; вимоги ЄС та СОТ щодо нормативних документів фактично у всіх сферах економіки які мають бути гармонізовані з ISO, IEC; схеми сертифікації; екологічне маркування продукції тощо.

Створення інституціональних умов для запровадження екологічної сертифікації продукції, послуг, територіально-господарських систем в нашій державі передбачає реформування із створення децентралізованої моделі управління НПС, спроможної ефективно впливати на процеси соціально-економічного розвитку територій в умовах ринкової економіки. Зокрема державна політика щодо реалізації зазначеного пріоритетного напрямку передбачатиме:

- розвиток теоретико методологічних засад оцінки та врахування природного капіталу при обрахунку валового національного продукту і заподіяних збитків цілісному навколишньому середовищу, збереження при цьому його біологічної продуктивності, взаємо обумовленості природних процесів обміну енергією та речовиною і соціально-економічних процесів з позицій фізичної економіки [6];

- зміну функцій місцевих державних адміністрацій (перетворення місцевих органів виконавчої влади загальної

компетенції на контрольно-наглядові органи у структурі виконавчої влади);

- інформування територіальних громад про оптимальні шляхи вирішення екологічних, економічних, соціальних задач;
- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад, посилення мотивації органів місцевого самоврядування щодо зміцнення місцевих бюджетів та ін.

Результативному запровадженню та функціонуванню системи екологічної сертифікації продукції, процесів, послуг, об'єктів сприятимуть: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року; Концепція державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг), затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року; ДСТУ-Н 4340:2004 „Настанови щодо внесення екологічних вимог до стандартів на продукцію. Загальні положення”; ДСТУ ISO/TR 14062 „Екологічне керування. Врахування екологічних аспектів під час проектування та розробляння продукції”; ISO 14063:2006 „Екологічний менеджмент. Обмін екологічною інформацією. Настанови і приклади”; СОУ 73.1-37-223:2007 „Якість ґрунту. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення. Оцінювання та встановлення категорії якості земельної ділянки. Загальні положення” та інші законодавчо-нормативні документи; СОУ 73.1-37-225:2008 „Якість ґрунту. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення. Номенклатура показників” та ін.

Впровадження екологічної сертифікації на всіх рівнях можливе адміністративним або шляхом державної підтримки. Перший спосіб передбачає застосування адміністративно-командних методів, директивне нав'язування підприємствам впровадження екологічної сертифікації. Проте, такі завдання виконуватимуться підприємствами лише для звітування, а через деякий час через незацікавленість та без відповідної підтримки вони зникнуть. Отже такий важливий напрям щодо мінімізації техногенного впливу суб'єктів господарської діяльності на НПС та здоров'я населення не спрацює. Другий спосіб полягає у встановленні державної підтримки

визначених заходів для економічної мотивації підприємств, організацій, органів управління (місцеві адміністрації, відповідальні організації за стан НПС) спрямованих на впровадження екологічної сертифікації у відповідності до вітчизняних, міжнародних та європейських вимог.

Вдосконалення інституціональної системи управління раціональним використанням та охороною НПС завдяки використанню екологічної сертифікації необхідно здійснювати шляхом:

- обговорення і вдосконалення Концепції екологічної сертифікації;
- реорганізації структури та процедури екологічного аудиту в Мінприроді України, Держспоживстандарті, Мінагрополітики та інших зацікавлених міністерств та відомствах (між секторальне партнерство) з метою узгодження сфер її проведення;
- створення спеціалізованого Технічного Комітету з сертифікації продукції, послуг, територіально-господарських систем в структурі Мінприроди України як спеціалізованого підрозділу щодо робіт із всіх видів сертифікації;
- розробка Закону України „Про екологічну сертифікацію”;
- розробка комплексних методик екологічної сертифікації на основі системного підходу в екології, економіці та соціальній сферах;
- розробка інтегральних показників оцінки стану об’єктів НПС та в цілому територіально-господарських систем, їх впливу на життєзабезпечення (соціальну сферу) населення;
- формування єдиної інформаційної бази та Реєстрів щодо сертифікованих підприємств, об’єктів і територій НПС (наприклад, сільськогосподарських земель, зон рекреації, лісів) з метою інформування населення, бізнесу, інвесторів для формування конкурентоспроможних галузей економіки, ліквідації явища депресивності, життєзабезпечення населення;
- залучення науковців до вирішення зазначених питань, регулярне вдосконалення систем контролю, моніторингу, співпраці у відповідності програм уряду, концепцій, декларацій, міжнародних угод;
- формування єдиної системи контролю за дотриманням законодавства про охорону НПС, виключення дублювання

функцій контролю різними уповноваженими органами виконавчої влади;

- посилення відповідальності забруднювачів, зокрема підвищення нормативів діючої системи збору за забруднення НПС середовища до рівня, що стимулює суб'єктів господарювання скорочувати обсяги забруднення;

- підвищення фінансової відповідальності порушників законодавства, розширення бази оподаткування, розроблення нових правил проведення оцінки збитку на основі фактичних витрат на відновлювальні заходи;

- реформування системи видачі дозволів, зокрема перехід до видачі комплексних дозволів для забруднювачів за принципом „єдиного вікна”, спрощення процедури для малих і середніх підприємств, розроблення системи технологічних нормативів на викиди, скиди, розміщення відходів;

- вдосконалення фінансово-економічного механізму підтримки виробництва і споживання екологічно пріоритетної („зеленої”) продукції в тому числі через: податкові інструменти, зокрема щодо податків на продукцію та (або) види діяльності; інструменти систем кредитування, в тому числі підвищення через механізм державних гарантій зацікавленості банківських та інших фінансових установ, фондів в наданні пільгових кредитів для підтримки суб'єктів господарювання, органів влади, впровадження систем екологічного менеджменту; пріоритетність в державних закупівлях екологічно сертифікованої та маркованої продукції, а також продукції підприємств які мають сертифіковані системи менеджменту або вирощують сировину на сертифікованих територіях (об'єктах НПС: ліси, сільськогосподарські угіддя); залучення коштів міжнародних фінансових організацій і програм технічної допомоги;

При добровільній сертифікації територіально-господарських систем за екологічними вимогами вирішуються наступні задачі: створення умов для діяльності організацій на єдиному товарному ринку; засвідчення того що екосистеми знаходяться у стабільному стані; водні об'єкти задовольняють вимоги з водокористування, рекреації, мисливства та рибальства; лісові масиви виконують комплекс відповідних для них функцій та не зазнають деградації;

сільськогосподарські землі відповідають нормативам з якості, не зазнають забруднення і деградації від діяльності людини та підтримуються у стабільному стані для майбутнього вирощування сільськогосподарських культур; кар'єри, родовища, техногенні об'єкти використовуються з мінімальною шкодою для навколишнього середовища; адміністративні території характеризуються привабливою інвестиційною політикою і законодавством, комунікаціями та інфраструктурою тощо. При проведенні екологічної сертифікації територіально-господарських систем необхідно перевірити відповідність: до нормативів що характеризують стан та процеси щодо природного капіталу; лімітів і нормативів вилучення ресурсів; нормативів викидів, скидів, розміщення відходів; дотримання законодавчо-нормативних документів; виконання правил ведення сільськогосподарського виробництва; фактичних значень стану об'єктів довкілля із гранично допустимими; інтегральні показники стану довкілля; індекси людського розвитку; якість довкілля тощо.

Бібліографія

1. Кузьминых Ю. В. **Экономические основы формирования рынка экологических услуг** в РФ (на примере лесных углеродных сертификатов): Автореф. дис. д-ра экон. наук. – Москва, 2005. – 34 с.
2. Ковалишин В. Р. **Аналіз чинників, що впливають на розвиток екологічної сертифікації лісів**. Науковий вісник: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. - Львів: НАТУУ. - 2005, вип. 15.7. – С.179 – 185.
3. Добряк Д. С. **Теоретичні засади сталого розвитку землекористування у сільському господарстві**. / Д. С. Добряк, А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк. – К.: Урожай, 2004. – 136 с.
4. Скрипчук П. М. **Методологічні засади запровадження екологічної сертифікації**. Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні: Матеріали Міжнародної наукової конференції. - у двох частинах (Київ, 13-14 квітня 2006р.) / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Частина II. Київ.-2006., С.161-163.
5. Скрипчук П.М. **Теоретичні засади екологічної сертифікації територій** // Стандартизація, сертифікація, якість., № 2, 2007, С. 28 – 36.

Рецензент професор Кожушко А.Ф.